

УДК 343.6

О.С. Парамонова

**РОДОВИЙ ТА БЕЗПОСЕРЕДНІЙ ОБ'ЄКТИ ЗЛОЧИНУ,
ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 140 КК УКРАЇНИ**

Після прийняття у 2001 році нового Кримінального кодексу України (далі – КК України) та появи в ньому нових норм, які спрямовано на протидію злочинам у сфері охорони здоров'я, виникла потреба вирішення низки теоретичних та практичних проблем. Генезис даного питання пов'язується насамперед із загальним падінням рівня професійної майстерності працівників медичної і фармацевтичної галузей. Такий стан справ свідчить, головним чином, про зростання випадків неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником.

Проблема кримінальної відповідальності медичних і фармацевтичних працівників за професійні правопорушення є одним із дискусійних питань кримінального права. Об'єктивна кримінально-правова оцінка протиправних дій медичних працівників ускладнюється специфікою професійної діяльності даних суб'єктів злочину. Окремі аспекти кримінальної відповідальності медичних і фармацевтичних працівників у своїх працях аналізували Ф.Ю. Бердічевський, В.О. Глушков, І. І. Горелік, А.П. Громов, І.А. Концевич, Г.М. Красновський, І.Ф. Огарков, М.Д. Шаргородський та інші. Проте значне коло проблемних питань кримінально-правової охорони права людини на охорону здоров'я залишається невирішеним. У першу чергу це стосується родового і безпосереднього об'єктів злочину, передбаченого статтею 140 КК України.

У цьому зв'язку метою статті є визначення родового та безпосереднього об'єктів неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником та вироблення на цій основі пропозицій щодо вдосконалення кримінального законодавства.

У кримінально-правовій науці об'єкт складу злочину є тим елементом, від чіткого і повного розуміння якого залежить точне встановлення ознак того чи іншого злочину та визначення його місця в Особливій частині КК України [1, с. 43]. У сучасній кримінально-правовій літературі України існує декілька основних теорій з питань щодо поняття об'єкта злочину. На нашу думку, найбільш виваженою у концептуальному плані є теорія об'єкта злочину як суспільних відносин.

Відповідно до традиційного в кримінальному праві підходу, родовим і безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 140 КК України «Неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником», законодавець визнав життя і здоров'я, а як додатковий необхідний безпосередній об'єкт – встановлений порядок виконання медичним і фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків [2, с. 302].

Більшість українських науковців відносять злочини, які вчиняються медичними працівниками, до злочинів, які становлять небезпеку для життя

і здоров'я людини, що вчинюються у сфері медичного обслуговування (ст.ст. 131,132,138–145) [3, с. 56]. І.І. Горелік включає незаконне лікування та подібні до нього злочини до групи злочинів, що становлять небезпеку для життя та здоров'я [4, с. 15].

Г.В. Чеботарьова пропонує злочини цієї групи виділити в самостійний розділ II-І Особливої частини Кримінального кодексу «Злочини у сфері медичного обслуговування, що становлять небезпеку для життя і здоров'я людини» [5, с. 14].

Російська дослідниця Н.В. Павлова вважає недоцільним виокремлення за специфікою діяльності медпрацівників у самостійний розділ злочини у сфері медичної діяльності [6, с. 15].

Враховуючи конституційні положення про право людини на охорону здоров'я, В.О. Глушков пропонував виділити в Кримінальному кодексі самостійну главу про злочини проти «суспільного здоров'я», де мали міститися злочини, вчинені із порушенням професійних обов'язків медичними працівниками [7, с. 32].

Погоджуючись з останньою позицією в цілому, ми вважаємо, що вона потребує деяких уточнень.

Можна сказати, що більшість злочинів заподіює шкоду інтересам особи чи груп осіб, оскільки суспільні відносини, які є об'єктом злочину, – це зв'язок між людьми, їхня поведінка з приводу певної соціальної цінності. Єдиним об'єктивним критерієм віднесення у різні розділи схожих, на перший погляд, посягань проти особи є соціальна значущість відносин, носієм яких є особа. Саме соціальні функції особи визначають зміст охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин.

Сьогодні загально визнано, що серед природних, невід'ємних прав людини найголовнішими є права на життя та здоров'я. Ці права у всьому світі задекларовані найвищими правовими нормами для суспільства. З їх урахуванням повинні встановлюватися всі інші цінності і блага.

На відміну від права на життя, яке входить в групу громадянських і політичних прав, або прав першого покоління, право на здоров'я належить до соціально-економічних прав, тобто прав другого покоління, які стосуються підтримки і нормативного закріплення соціально-економічних умов життя індивідуума, визначають становище людини у сфері праці і побуту, зайнятості, благополуччя, соціального захисту з метою створення умов, за яких люди можуть бути вільними від страху та нужденності.

У міжнародно-правових актах і науковій літературі на позначення поняття «здоров'я» вживаються різні терміносполучення – «право на здоров'я» і «право на охорону здоров'я». Слушною є позиція І.Я. Сенюти, що трактує поняття «здоров'я» як максимально досяжний та оптимальний фізичний і психічний стан людського організму, який є необхідним для забезпечення біологічного існування, здатності до тривалого активного життя й відтворення здорового покоління, та «охорона здоров'я» як систему засобів, що спрямовані на збереження, зміцнення, розвиток та, у разі порушення, відновлення максимально досяжного рівня фізичного й психічного стану людського організму, які зобов'язані здійснювати органи державної влади й органи місцевого самоврядування, громадські органі-

зації, а також людина та населення як в інтересах кожної фізичної особи, так і суспільства в цілому [8, с. 23-24].

Право на охорону здоров'я закріплене ст. 49 Конституції України та ст. 6 Основ законодавства України про охорону здоров'я [9, с. 20; 10]. Згідно з останньою, кожний громадянин України має право на охорону здоров'я, що передбачає: життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та соціальне обслуговування і забезпечення, який є необхідним для підтримання здоров'я людини; безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище; санітарно-епідемічне благополуччя території і населеного пункту, де вона проживає; кваліфіковану медико-санітарну допомогу, включаючи вільний вибір лікаря і закладу охорони здоров'я, тощо [13].

Право людини на охорону здоров'я як суб'єктивне юридичне право – це закріплена у законодавстві та гарантована державою можливість кожної людини використовувати усі соціальні, насамперед державні, засоби, спрямовані на збереження, зміцнення, розвиток та, у разі порушення, відновлення максимально досяжного рівня фізичного і психічного стану її організму. Воно захищає найвищі цінності – життя та здоров'я людини.

Право на охорону здоров'я є комплексним суб'єктивним правом, яке закріплює суспільні можливості конкретних осіб. Реалізація останніх і є об'єктом посягань під час вчинення злочинів у сфері охорони здоров'я.

За недбалого, несумлінного виконання медичним або фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків виникають суспільно небезпечні відносини, які повинні забезпечувати право громадян на охорону життя та здоров'я в системі охорони здоров'я згідно з принципами (правилами) кваліфікованого медичного обслуговування населення. Тому, родовим об'єктом даних злочинів слід вважати суспільні відносини, які забезпечують реалізацію прав громадян на охорону здоров'я в системі охорони здоров'я.

Враховуючи конституційні положення права на охорону здоров'я, важливість гарантій цього права, а також соціальну значущість суспільних відносин, які забезпечують право на охорону здоров'я, проблема кримінально-правових гарантій конституційного права на охорону здоров'я уявляється дуже важливою. У зв'язку з цим вважаємо за доцільне виокремлення злочинів щодо права на охорону здоров'я в самостійний розділ Особливої частини Кримінального кодексу. У цей розділ варто помістити злочини, які мають спільний родовий об'єкт і розмежовуються за видовими ознаками. Видовими ознаками в даному разі будуть виступати основні компоненти, що складають право на охорону здоров'я. У новий розділ увійшли б: злочини, що посягають на життя і здоров'я у сфері медичної діяльності (ст.ст. 131, 132, 138-145 КК); злочини проти безпеки виробництва (ст.ст. 272-275 КК); злочини проти довкілля (ст.ст. 236-254 КК); злочини проти здоров'я населення (ст.ст. 318-321, 325-327 КК).

Найбільше значення для визначення характеру й ступеня суспільної небезпеки злочину, вірної кваліфікації суспільно небезпечних діянь, розмежування злочинів має безпосередній об'єкт – суспільні відносини, на які прямо і безпосередньо посягає певний злочин.

На думку Ф.Ю. Бердичевського, дане посягання має подвійний безпосередній об'єкт – життя і здоров'я та порядок здійснення професійних функцій медичним працівником [11, с. 88]. Небезпека для життя чи здоров'я людини в даному разі виникає внаслідок невиконання або неналежного виконання медичними працівниками професійних обов'язків. Проте такий підхід не можна визнати вірним.

Оскільки злочин заподіює шкоду або створює загрозу заподіяння шкоди не одному, а кільком безпосереднім об'єктам кримінально-правової охорони, то, як зауважує М.Й. Коржанський, при кваліфікації діяння необхідно виділити ті суспільні відносини, які в цьому конкретному випадку є головним, визначальним, провідним об'єктом посягання. Інші безпосередні об'єкти цього посягання, яким заподіюється шкода, є додатковими чи факультативними [12, с. 74].

Аналіз діяльності працівників охорони здоров'я свідчить, що їх професійні порушення можуть бути пов'язані тільки з медичним обслуговуванням населення. Тому об'єктом можуть бути певні відносини охорони здоров'я, які забезпечують належну діяльність медичних закладів охорони здоров'я. Лише за умови дотримання принципів надання кваліфікованої медичної допомоги можна досягти ефективного функціонування органів і установ охорони здоров'я і гарантувати право громадян на охорону життя та здоров'я.

На думку більшості представників цивільного права, відносини щодо надання медичної допомоги належать до цивільно-правових, враховуючи зв'язок здоров'я людини з майновими відносинами, пов'язаними із працездатністю. Об'єктом цих відносин є не здоров'я людини, а надання послуг, спрямованих на збереження здоров'я. Злочинно-недбало порушуючи свої професійні обов'язки, медичний працівник сприяє виникненню нових антисуспільних відносин. Визначено, що об'єктом таких відносин є саме медична допомога або послуга, що складаються з дій медичного характеру [7, с. 18].

Отже, сутність цього злочину полягає в неправильному протиправному виконанні медичним та фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків. Тому, на нашу думку, безпосередній об'єкт діяння можна визначити як суспільні відносини, що забезпечують право громадян на кваліфіковану медико-санітарну допомогу.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що ми вбачаємо за можливе визнати родовим об'єктом досліджуваного злочину право людини на охорону здоров'я. Одночасно вважаємо за доцільне виділення злочинів щодо права на охорону здоров'я в окремий самостійний розділ Особливої частини Кримінального кодексу. Безпосередній об'єкт неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником можна визначити як суспільні відносини, що забезпечують право громадян на кваліфіковану медико-санітарну допомогу.

Література

1. Гороховська О.В. Вбивство через необережність: проблеми кримінальної відповідальності: монографія / Наук. ред. А.А. Музика. – К.: Вид. ПАЛІВОДА А.В., 2007. – 180 с.

2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 3-тє вид., перероб. та доп. /За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К., 2004. – 1056 с.
3. Кримінальне право України: Особлива частина / М.І.Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов [та ін.]: за ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К.; Харків: Юрінком Інтер – Право, 2002. – 494 с.
4. Горелик И.И. Правовые аспекты пересадки органов и тканей. – Минск: Вышэйш. шк., 1971. – 92 с.
5. Чеботарьова Г.В. Уголовно-правовые проблемы трансплантации органов или тканей человека и донорства крови : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Г.В. Чеботарьова; НАН Украины. Ін-т государства и права им. В.М. Корецького. – К., 2003. – 18 с.
6. Павлова Н.В. Уголовно-правовое регулирование медицинской деятельности: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Н.В. Павлова; Моск. государственный. ун-т им. М.В. Ломоносова. – М., 2006. – 19 с.
7. Глушков В.А. Ответственность за преступления в сфере здравоохранения. – К., 1987. – 374 с.
8. Сенюта І.Я. Медичне право: право людини на охорону здоров'я: Монографія. – Львів: Астролябія, 2007. – 224 с.
9. Конституція України. – К.: Наук. думка, 1996. – 57 с.
10. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 р. №2801-ХІІ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua>
11. Бердичевский Ф.Ю. Уголовная ответственность медицинского персонала за нарушение профессиональных обязанностей. – М.: Юрид. лит., 1970. – 128 с.
12. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів: навчальний посібник. – 2-е вид. – К. : Атіка, 2002. – 640 с.

Анотація

Парамонова О.С. Родовий та безпосередній об'єкти злочину, передбаченого ст. 140 КК України. – Стаття.

Після прийняття нового Кримінального кодексу України та появи в ньому нових норм, які спрямовано на протидію злочинам у сфері охорони здоров'я, виникла потреба вирішення низки теоретичних та практичних проблем. Проблема кримінальної відповідальності медичних і фармацевтичних працівників за професійні правопорушення є одним із дискусійних питань кримінального права.

Ключові слова: родовий об'єкт злочину, безпосередній об'єкт злочину, охорона здоров'я, кримінальна відповідальність.

Summary

Paramonova O.S. The generic and direct objects of crime according to the article 140 of Criminal Code of Ukraine. – Article.

After adoption of the new Criminal code of Ukraine and occurrence of the new norms in it which are directed to counteraction of crimes in the public health services sphere, the requirement for the decision of theoretical and practical problems has been arisen. The problem of criminal liability of medical and pharmaceutical workers for professional offences is one of debatable questions of the criminal law.

Key words: generic object of the crime, the direct object of the crime, health protection, criminal liability.